

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

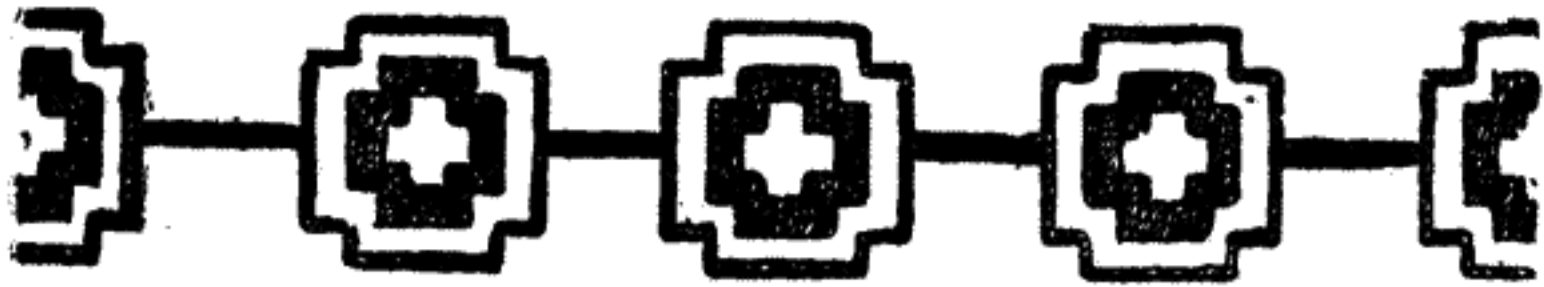
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΔΙΠΛΩΣΗ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

Συνεχίζοντας την έρευνα των μορφών της δίπλωσης στην ελληνική γλώσσα, που άρχισα στον Θ' τόμο των «Γραμμάτων», σελ. 129 κέξ, θά εξετάσω εδώ άλλες δύο μορφές της. Και πρώτα εκείνη όπου για την έντονότερη έκφραση της έννοιας ενός ουσιαστικού ή επιθέτου επαναλαμβάνεται το ίδιο σε γενική πτώση. Η έκφραση αυτή παλιότερα θεωρούνταν «εβραϊσμός», γιατί είναι πολύ συχνή στην Π. και Κ. Διαθήκη, όπως λ. χ. στις φράσεις *ἅγια τῶν ἁγίων, ἄσμα ἁσμάτων, ματαιότης ματαιότητων, κύριος τῶν κυρίων, βασιλεὺς τῶν βασιλέων, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* κλπ. Σήμερα όμως θεωρείται ανεξάρτητη από την εβραϊκή, καθαρά ελληνική έκφραση, γιατί παρουσιάζεται τόσο στην αρχαία όσο και στη νέα Ελληνική με ποικιλία μορφών διαφορετικῶν από τις εβραϊκές, που ἄλλωστε ήταν ἀδύνατο νὰ ἔχουν την παραμικρή επίδραση στην αρχαία και τη νεώτερη λαϊκή γλώσσα.

Η δίπλωση αυτή στην αρχαία ελληνική παρουσιάζεται με δύο μορφές:

1) Με επανάληψη τοῦ ουσιαστικού ή επιθέτου στη γενική τοῦ πληθυντικού, π. χ. *δειλαία δειλαίων* Σοφ. Ἠλ. 849, *ἄναξ ἀνάκτων* Αἰσχ. Ἰκ. 524, *ὦ πιστὰ πιστῶν* Αἰσχ. Πέρσ. 681, *ἄρρητ' ἄρρητων* Σοφ. Οἶδ. τύρ. 466, *κακὰ κακῶν* Σοφ. Οἶδ. Κολ. 1238, *ἔσχατ' ἔσχατων* κακὰ Σοφ. Φιλ. 165. Πβ. και τὸ λατιν. *summa summarum* και τὸ Ἰνδικὸ *somarah somaravnam* (=σομα-πότης τῶν σομα-ποτῶν, δηλ. ὁ καλύτερος σ.)¹.

2) Με επανάληψη τοῦ υπερθετικού επιθέτου στη γενική πληθυντικού τοῦ θετικού, π. χ. *μακάρων μακάρτατε και τελέων τελειότατον κράτος* Αἰσχ. Ἰκ. 524, *ὦ κακῶν κάκιστε* Σοφ. Οἶδ. τύρ. 334, *ὦ μιαρῶν μιαρῶτατε* Ἀριστοφ. Εἰρ. 184².

Στη νέα Ελληνική παρουσιάζεται ή δίπλωση αυτή σε πολύ πλουσιώτερη ποικιλία μορφῶν, από τις ὁποῖες θά δοῦμε ἐδῶ τις κυριώτερες:

1) Με ὀνομαστική πληθυντικού και γενική πληθυντικού: *αὐτὸς λέει ἄλλα τῶν ἄλλων κοινό, ναυαγίων ναυαγία* τίτλος διηγ. τοῦ Παπαδιαμάντη, *οἱ δάσκαλοι εἶναι Ἕλληνες Ἑλλήνων* ἔφημ. «Ἑλλ. Αἷμα» 23 11-46, *τὰ μονοπαῖδια εἶναι τὰ χαϊδεμένα τῶν χαϊδεμένων* περιοδ. «Παιδεία» 1 (1947) 246, *λέει τὰ ἴδια τῶν ἰδίων Πόντος*³,

*ἀνάθεμα γενιές γενιῶν, κυροῦδες και μαννάδες Κρήτη*¹, *μάθια, ματάκια, μάθια μου, τῶν ἀμαθιῶν μου μάθια Κρήτη*², *κάποιο χέρι κρούσγαλλο μου ψάχνει | τῶν σπλάγγων μου τὰ σπλάγγα* Ι. Γρυπάρ. Σκαραβ. Ἰδιαίτερα συχνή στον Παλαμᾶ³: *τῶν ἡσκιῶν ἡσκιῶν* Βωμ. 23, *τῶν τάφων τάφοι* Καημοὶ λιμνοῦ. 91, *τῶν δραμάτων δράματα* Τάφ. 49, *τῶν ραγιάδων οἱ ραγιάδες* Δωδεκ. 117, *ὄστερ' ἀπὸ καιρῶν καιρῶν κι ἀπὸ αἰῶνες αἰώνων* Φλογ. 133.

2) Με ὀνομαστική ἐνικοῦ και γενική πληθυντικού: *θαῦμα θαυμάτων!*, *ὦ γελοῖτε τῶν γελοίων!* λόγια κοινά, *στὸ τέλος τῶν τελῶν θά καταγορηθῆ ὀλότελα ἢ καθαρεύουσα* Ψυχάρ. Μ. Γραμμ. 2, 29, *ἐγὼ 'μου ὁ πρῶτος τῶν πρωτῶ και προεστὸς τῆς χώρας Κάρπαθος, ἐσὺ 'σαι ῥόδο τῶ ῥοδῶ κι ἀθὸς τῶ Ρεθυμνιώτῳ Κρήτη*⁴, *ποῦ σουν, πουλλί μου τῶν πουλλιῶ, ποῦ 'σουν, χρυσόφτερέ μου*; Κρήτη⁵. Και στη χρήση αὐτῆς τῆς μορφῆς ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες ὁ Παλαμᾶς ἔχει τὰ πρωτεῖα⁶: *τῶν ἀστριῶν ἀστέρι* Ὑμν. Ἀθην. 47, *ὁ τῶν ἡλιῶν ἡλιος* Βωμ. 196, *τῶν πατρίδων ἢ πατρίδα* Βωμ. 140, *τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων* Δειλ. στίχ. 315, *τὴν Ἰλιάδα σου, Ὅμηρε, τῶν τραγουδιῶν τραγούδι* Φλογ. 66⁷. Στην Κύπρο λένε για μιὰ πολὺ καλὴ γυναῖκα: *αὐτὴ ἐν' γυναῖκα τῶν γυναικῶν*, και ἐπειδὴ ἐκεῖ τὴ γενική τοῦ πληθυντικού τὴν ἀντικαθιστοῦν με αἰτιατική, λένε και για πολὺ καλὸν ἄνθρωπο: *αὐτὸς ἐν' ἄνθρωπος τοὺς ἀνθρώπους*⁸.

Ἐπειδὴ ἡ γενική τοῦ πληθυντικού στη νέα Ελληνική γίνεται ὅλο και πὺς δυσκολόχρηστη και ἐκφράζεται τὸ νόημά της με ἐμπρόθετη αἰτιατική, ἔχουμε τὴν περίφρασή της και στὸ διπλωτικὸ σχῆμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ: *γιατι πουλλί 'μουνα κ' ἐγὼ κι ἀπὸ τ' ἀηδόνια ἀηδόνι Κρήτη*⁹, *'ποῦ τοὺς φτωχοὺς φτωχὸς εἶμαι, 'ποῦ τοὺς ὄκνοὺς ὄκνιάρης* Κύπρος¹⁰, *παιδιά, κ' εἶναι τὰ γινηκεν ἀπὸ τσ' ἀθὸς ὁ ἀθὸς μου | κι ἀπὸ τὰ γλυκολέμονα τὸ γλυκολέμονό μου* Κρήτη¹¹. Τὴν ἀναλυτικὴ αὐτὴ μορφή τὴ μεταχειρίζονται

1. Περισσότερα βλ. H. Jensen, Der steigende Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck. Indogerm. Forschungen 52.111.

2. R. Kühner-B. Gerth, Griech. Gramm. Satzlehre I, 21.

3. Χρονικά Πόντου 1, 44.

1. Μ. Λιουδάκη, Μαντινάδες, σ. 169.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 30.

3. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἡ γλώσσα τοῦ Παλαμᾶ, «Ν. Ἐστία». Τεύχ. Κ. Παλαμᾶ, σ. 270.

4. Μ. Λιουδάκη, ὅπου παραπ. σ. 2.

5. Στὸ ἴδιο, σ. 27.

6. Ν. Π. Ἀνδριώτη, ὅπου παραπ. σ. 270.

7. Ἐδῶ θά μπορούσαν νὰ προστεθοῦν και τὰ ἐπιρρηματικά παραδείγματα, τὸ κοινὸ ἄδικα τῶν ἀδικῶν και τὸ λεσβιακὸ κάπουτις τοῦν κάπουτῶ (=πρὸ πολλοῦ).

8. Σ. Μενάρδος στὴν Ἀθηνᾶ 8 (1895), σ. 447.

9. Ἐπετ. Κρητ. Σπουδ. 2, 436.

10. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. 5, 328.

11. Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπιστ. 13, 202.

καὶ ποιητὲς καὶ συχνότερ' ἀπ' ὅλους ὁ Παλαμᾶς⁴, σὲ ἐπίθετα: μέσ' στοὺς ὠραίους ὠραῖο Φλογ. 49, ἀνάμεσα στοὺς ἐλεύτερος ἐλεύτερα Ἀσάλ. 168, στοὺς πρώτους πρώτος μέσα Παράκ. 142, μέσα στίς παινεμένες χώρες, χώρα | παινεμένη Δωδεκ. 166, ποιητὴ τραγοῦ μέσα στοὺς τραγῶν Γράμμ. 2, 18, καὶ σὲ οὐσιαστικά: Μοῦσα στίς Μοῦσες ἢ Ἀρετὴ Καημοὶ λιμνοθ. 5, σὲ βιολιά βιολί Δωδεκ. 123, μέσα στ' ἄλλα | τέρατα τέρας Πεντασύλλ. 72, ἓνα θάμα σὲ θάματα Τάφ. 76, ὦ σαράϊ μέσ' σὲ σαράγια! Δωδεκ. 49. Πβ. καὶ τὸ ἐπιρρηματικό: καλὰ σὲ καλὰ (= πολὺ καλὰ) Ἰμβρος.

3) Μὲ ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ καὶ γενικῆ ἐνικοῦ: *συνόρι τοῦ συνορισιοῦ* πᾶσι τὸ καράβι τοῦ ριμοῦ, ὅλο καταστροφή τοῦ καταστροφῆς μοῦρχειται, *ζημιὰ τοῦ ζημιᾶς παθαίνω*, *σπρωξιὰ τοῦ σπρωξιᾶς τὸν ἔβγαλ'* ἔξω, δὲν ἀκούστηκε ἡ φανιά τοῦ φανιάς του, *ἀπομονή το'* ἀπομονῆς πρέπει κανένας νᾶχη, ἀποὶ νᾶ πάρη ὁ διάολος τὸ σοῖ τοῦ σογιοῦ του, νᾶ φύγη καὶ νᾶ γίνη καπνὸς τοῦ καπνοῦ ὅλα ἀπὸ τὴν Κρήτη, πῆς χαμένος τοῦ χαμενοῦ (= χάθηκε ὁλότελα) Πόντος².

Στὴ Νάξο συνηθίζονται καὶ οἱ ἐξῆς φράσεις: *σωμὸ τοῦ σωμοῦ δὲν ἔχει ἡ νύχτα* (= δὲν ἐννοεῖ νᾶ ξημερώση), *βρασμὸ τοῦ βρασμοῦ δὲν ἔχει τὸ φαῖ*, *κοιμισμὸ τοῦ κοιμισμοῦ δὲν ἔχει τὸ παιδί*, *σηκωμὸ τοῦ σηκωμοῦ δὲν ἔχει* (= εἶναι πολὺ βαρὺ), *δὲν ἀπόμεινε θραύαλο τοῦ θραυάλου* (= οὔτε τὸ ἐλάχιστο), *δὲν ἔχω ἐλεϊκὸ τοῦ ἐλεϊκοῦ* (= τίποτε ἀπολύτως)³.

Καὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς κάνει μεγάλη χρῆσις ὁ Παλαμᾶς⁴: *τῆς καρδιάς μας τὴν καρδιά* Βωμ. 13, ἢ *Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδας* (ἢ Κρήτη) Βωμ. 148, *γίγηκε καπνοῦ καπνὸς καὶ πᾶσι* Βωμ. 196, *τοῦ χτήνου χτήνος*, Δειλ. στίχ. 124, *τῶν ἀστειῶν ἀστέρι* Ὑμν. Ἀθ. 41, *τοῦ δούλου δούλη* Δωδεκ. 32, *βράχε πὸν τὸ νεῖο κρατᾶς κορώννα τῆς κορώννας* Φλογ. 49.

4. Ν. Π. Ἀνδριώτη, ὅπου παραπ. σ. 269.

1. Ἀρχεῖον Πόντου 1, 193.

2. Περισσότερα βλ. Ν. Π. Ανδριώτη, Die Ausdrucksmittel κ.τ.λ. Byzant. neogr. Jahrbücher 16 (1939) 40, σ. 81.

3. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ν. Ἑστία, Τεύχ. Κ. Παλαμᾶ, σ. 169 κ. ἐξ.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

Τὸ περιφραστικὸ σχῆμα ἀντικαθιστᾶ κ' ἔδῳ συχνὰ τὴ γενικὴ, π. χ. *δὲν ἔχω ἀπὸ τὸ τίποτα τίποτα κοινό*, ἀπ' τὴ ζωὴ μου εἶν' ἡ ζωὴ κι ἀπὸ τὸ αἷμα μου αἷμα Βωμ. 109, ἀπ' τὴν προή μου εἶν' ἡ προή καὶ φῶς ἀπὸ τὸ φῶς μου Ὑμν. Ἀθην. 24.

Ὡς πρὸς τίς σημασίαις ποὺ ἐκφράζουν οἱ παραπάνω μορφές τῆς δίπλωσις παρατηρῶ τὰ ἐξῆς: *Στὰ ἐπίθετα*, ποὺ φαίνεται πὼς ἀπὸ ἱστορικὴ ἀποψη ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρία τοῦ φαινομένου, ἡ δίπλωσις ἀνεβάζει τὴν ἐννοιά τους στὸν ὑπερθετικὸ βαθμὸ, π. χ. *κακὰ κακῶν* = κάκιστα, *πιστὰ πιστῶν* = πιστότατα, *δειλαία δειλαίων* = δειλαιότητα, *πρῶτος τῶν πρωτῶν* = πρώτιστος, *τὰ χαϊδεμένα τῶν χαϊδεμένων* = τὰ πιὸ χαϊδεμένα κτλ. *Στὰ οὐσιαστικά*, ὅπου φαίνεται πὼς ἐπεκτάθηκε κατ' ἀναλογίαν ἢ χρῆσις τῆς δίπλωσις, γιὰτι πολλὰ οὐσιαστικά ἐκφράζουν μιὰ χαρακτηριστικὴ ἰδιότητα καὶ συγγενεύουν μὲ ἐπίθετα, ἢ δίπλωσις ἐκφράζει: 1) τὴν ὑπεροχὴ ἑνὸς προσώπου ἢ πράγματος ἀνάμεσα σὲ ὁμοιά του, ὑπεροχὴ ἱεραρχικὴ ἢ ποιοτικὴ, π. χ. *ἀναξ ἀνάκτων*, *βασιλεὺς τῶν βασιλέων*, *ἐπιθεωρητῆς τῶν ἐπιθεωρητῶν*, *δάσκαλος τῶν δασκάλων*, *τῶν ἡλιῶν ἡλιος*, *τῶν ἀστειῶν ἀστέρι*, *τῶν τραγοῦδιῶν τραγοῦδι*, *τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων*, *κορώννα τῆς κορώννας* κτλ.. 2) τὸ ἀκρότατο, τὸ βαθύτατο, π. χ. *τὸ τέλος τῶν τελῶν*, *τῶν σπλάγχμων μου τὰ σπλάγγνα*, 3) τὴ συνέχεια, π. χ. *γενιές γενιῶν*, *τὸ σοῖ τοῦ σογιοῦ του*, *ἀπομονή το'* ἀπομονῆς, *ὅτερ' ἀπὸ καιροὺς καιρῶν*, 4) τὴν ἀλλεπάλληλη ἐπανάληψη, π. χ. *σπρωξιὰ τοῦ σπρωξιᾶς*, *ζημιὰ τοῦ ζημιᾶς*, *καταστροφή τοῦ καταστροφῆς*, 5) τὴν ἀμοιβαιότητα, π. χ. *συνόρι τοῦ συνορισιοῦ*, 6) σὲ οὐσιαστικά ποὺ ἐκφράζουν μικρὸν ὄγκο ἢ χρόνον, ἐκφράζει ἢ δίπλωσις τὸ ἐλάχιστο *τμῆμα*, π. χ. *θραύαλο τοῦ θραυάλου*, *στιγμὴ στιγμῆς* κτλ. Ἀπὸ τέτοιαις περιπτώσεις μεταδόθηκε καὶ σὲ οὐσιαστικά ἀφηρημένα μὲ ἐννοίαις ποὺ δὲν ἐπιδέχονται μερισμὸ, καθὼς δὲν ἔμεινε ἐλεϊκὸ τοῦ ἐλεϊκοῦ, δὲν ἀπόμεινε ποδόχαλος τοῦ ποδοχάλου, *σωμὸ τοῦ σωμοῦ δὲν ἔχει*, *βρασμὸ τοῦ βρασμοῦ δὲν ἔχει*, *κοιμισμὸ τοῦ κοιμισμοῦ δὲν ἔχει* κτλ.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

